

13. Segunda República (1931-1936)

Política xeral

- **Proclamación da República (14 de abril de 1931):**
 - **Eleccións municipais do 12 de abril:** As candidaturas republicano-socialistas gañan nas 41 capitais de provincia (incluída A Coruña). No medio rural, maioría monárquica.
 - **Afonso XIII** marcha ao exilio (Roma). **Manifesto** do rei (14 de abril): “Non renuncio a ningún dos meus dereitos... suspendo deliberadamente o exercicio do poder real”.
 - **Goberno Provisional** presidido por **Niceto Alcalá Zamora** (antigo monárquico, agora republicano). Composto por republicanos de esquerda, socialistas e nacionalistas.
 - **Medidas iniciais:** Amnistía xeral, liberdades públicas, convocatoria de Cortes Constituíntes por sufraxio universal.
- **Constitución de 1931 (9 de decembro):**
 - **Principios fundamentais:**
 - **España:** “República democrática de traballadores de toda clase” (art. 1).
 - **Soberanía popular.**
 - **Estado integral** (compatible coa autonomía das rexións).
 - **Laicismo:** “O Estado español non ten relixión oficial” (art. 3). Disolución da Compañía de Xesús (art. 26).
 - **Sufraxio feminino** (art. 36): As mulleres votan por primeira vez en 1933.
 - **Divorcio** e matrimonio civil (art. 45).
 - **Reforma agraria:** “A propiedade pode ser expropiada por causa de utilidade social” (art. 33).
 - **Cortes unicamerais** (Congreso dos Deputados). O Senado é suprimido.
 - **Debates polémicos:** O voto feminino (defendido por **Clara Campoamor** fronte a **Victoria Kent** que pedía o aprazamento). A cuestión relixiosa (artigo 26).
- **Bienio Reformista (1931-1933) - tamén chamado Bienio Republicano-Socialista:**
 - **Presidente do Goberno: Manuel Azaña** (desde outubro de 1931). Presidente da República: Niceto Alcalá Zamora.
 - **Reforma militar** (Lei Azaña):
 - Xubilación voluntaria para oficiais (112 xenerais, 20.000 oficiais excedentes).
 - Supresión da Academia Militar de Zaragoza (dirixida por Franco).
 - Creación da **Garda de Asalto** (policía republicana).
 - **Reforma agraria:**
 - **Lei de Bases da Reforma Agraria (setembro de 1932):** Creación do **Instituto de Reforma Agraria (IRYDA)**.
 - Expropiación de latifundios en Andalucía, Extremadura e Castela-A Mancha. 300.000 ha expropiadas (das 6 millóns previstas).
 - **Consecuencias:** Lentitude, poucos campesiños asentados (12.000 familias). Oposición dos latifundistas.
 - **Reforma relixiosa:**

- Disolución da Compañía de Xesús (art. 26). Incautación de bens eclesiásticos.
- **Queima de conventos** en Madrid, Sevilla e Málaga (maio de 1931). O Goberno non o controla.
- **Lei de Confesións e Congregacións Religiosas (1933).**
- **Autonomías:**
 - **Estatuto de Cataluña (setembro de 1932):** Aprobado polas Cortes. **Francesc Macià** presidente da Generalitat.
 - **Estatuto do País Vasco:** Negociacións longas (Navarra desmarcase). Aprobado en outubro de 1936 (xa iniciada a guerra).
 - **Estatuto de Galicia:** Proxecto elaborado polo Partido Galeguista (1932). Paralizado polas dereitas (1933-1935). Aprobado en referendo (28 de xuño de 1936) pero bloqueado polo golpe militar.
- **Reforma educativa:** Creación de 20.000 **escolas** (Misións Pedagóxicas, Residencia de Estudiantes). **Lei de Ensino Primario** (obrigatorio ata 14 anos).
- **Bienio Radical-Cedista (1933-1935) - Bienio Negro para as esquerdas:**
 - **Eleccións de novembro de 1933:** Vitoria das dereitas (CEDA, Partido Radical). As mulleres votan por primeira vez.
 - **Presidente do Goberno: Alejandro Lerroux** (Partido Radical). Apoio parlamentario da **CEDA** (José María Gil Robles).
 - **Paralización das reformas:**
 - Suspensión da reforma agraria (devolución de terras expropiadas).
 - Amnistía para os golpistas de Sanjurjo (1932).
 - Paralización dos Estatutos de Autonomía (o galego queda bloqueado).
 - **Revolución de outubro de 1934:**
 - **Cataluña: Lluís Companys** (presidente da Generalitat) proclama o "Estado catalán dentro da República Federal Española". O exército ocupa Barcelona. Companys e o Goberno catalán detidos.
 - **Asturias:** Revolución obreira (mineiros). **30.000 mineiros** toman Oviedo. **1.500 mortos**. Represión dirixida polo xeneral **Franco** (Lexión e Regulares). **Francisco Largo Caballero** acusado de instigador.
 - **Consecuencias:** A CEDA entra no Goberno (Gil Robles, ministro da Guerra). Endurecemento do réxime.
 - **Escándalos:** Estraperlo (corrupción no Partido Radical, 1935). Lerroux dimite. Disolución das Cortes.
- **Fronte Popular (febreiro 1936 - xullo 1936):**
 - **Eleccións do 16 de febreiro de 1936:** Vitoria da **Fronte Popular** (PSOE, PCE, Esquerda Republicana, POUM, e republicanos de esquerdas). **4,6 millóns de votos** (263 escanos, 62%). Dereitas: 33% (158 escanos).
 - **Goberno de Manuel Azaña** (presidente da República) e **Santiago Casares Quiroga** (presidente do Goberno, galego).
 - **Medidas:**
 - Amnistía dos presos de outubro de 1934 (30.000 persoas).
 - Restablecemento da reforma agraria e do Estatuto de Cataluña.

- Reanudación do Estatuto de Galicia.
- **Estatuto de Galicia:** Aprobado en referendo o **28 de xuño de 1936** (74,5% de participación, 99% de votos afirmativos). Presentado ás Cortes o 15 de xullo. **Bloqueado polo golpe militar do 18 de xullo.**
- **Radicalización:** Folgas, ocupacións de terras, enfrontamentos entre falanxistas e esquerdas. **Asasinato de Calvo Sotelo (13 de xullo de 1936)** por gardas de asalto. Pretexto para o golpe militar.

Galiza no contexto político

- **Estatuto de Autonomía de Galicia:**
 - **Proxecto de 1932:** Elaborado polo **Partido Galeguista** (fundado en 1931, líder **Castelao** e **Alexandre Bóveda**). Presentado ás Cortes, paralizado en 1933.
 - **Referendo do 28 de xuño de 1936:** Aprobado co 99% dos votos (participación do 74,5%). O texto establecía unha **Asemblea lexislativa**, un **Presidente** e unha **Xunta de Galicia**.
 - **Bloqueo:** As Cortes ían discutilo o 15 de xullo de 1936. O golpe militar do 18 de xullo impediu a súa aprobación.
- **Políticos galegos na República:**
 - **Santiago Casares Quiroga** (A Coruña): Presidente do Goberno (maio-xullo 1936). Republicano de Esquerda.
 - **Manuel Azaña** (presidente da República) - non galego, pero moi vinculado a Galicia.
 - **Castelao** (Rianxo): Líder do Partido Galeguista. Deputado en 1931 e 1936.
 - **Alexandre Bóveda** (Pontevedra): Redactor do Estatuto. Fusilado polos franquistas en 1936.
- **Caciquismo:**
 - Debilitado pero activo. Nas eleccións de 1931 e 1933, os caciques seguen controlando parte do voto rural.
- **Forzas políticas en Galicia:**
 - **Esquerdas:** PSOE (urbano: Ferrol, A Coruña, Vigo), PCE (minoritario), Partido Galeguista (intelectuais, clase media).
 - **Dereitas:** CEDA (Gil Robles), Falange (minoritaria), Bloque Nacional (monárquicos).

Economía xeral

- **Reforma agraria:**
 - **IRYDA (Instituto de Reforma Agraria):** Expropia **300.000 ha** (principalmente en Andalucía e Estremadura). O obxectivo era 6 millóns de ha.
 - **FNTT (Federación Nacional de Traballadores da Terra)** de Largo Caballero: Organiza aos xornaleiros. Salarios suben un 30% (de 1,5 a 2 pesetas/día).
 - **Resistencia:** Latifundistas boicotean a reforma (non cultivan terras, despeden xornaleiros). Conflitividade no campo.
- **Reforma fiscal:**
 - **Imposto sobre a Renda (1932):** Progresivo. **Imposto sobre o Patrimonio.**
 - **Banco de España** nacionalizado nun 60%.
- **Crise de 1929 residual:**
 - **Paro:** 800.000 (20% da poboación activa).

- **Deflación:** -25% nos prezos.
- **POUM** (Partido Obreiro de Unificación Marxista, liderado por **Andreu Nin**) - organización trotskista.
- **Bienio Radical-Cedista:**
 - Reforma agraria **paralizada**. Devolución de terras expropiadas.
 - Latifundistas especulan (suben os prezos, reducen o emprego).

Galiza no contexto económico

- **Reforma agraria mínima:**
 - O **minifundio da Terra Chá** (Lugo) e o sistema de **foros** están excluídos do IRYDA. Non se expropian terras en Galicia.
 - **Consecuencia:** O campesiñado galego non se beneficia da reforma.
- **Salarios:**
 - Xornaleiros galegos: suba do 20% (de 1,25 a 1,5 pesetas/día). Aínda así, inferiores a Andalucía.
- **Cooperativas pesqueiras:**
 - En **Vigo**: 50.000 **afiliados** ás cooperativas de mariscadores e pescadores. **Pósito de Pescadores** (1932).
- **Emigración:**
 - **Contida** pola crise mundial. **Remesas** aínda importantes: 150 millóns de pesetas anuais (1925-1935).
- **Industria:**
 - **Estaleiros de Ferrol** modernizados (construción naval militar). **Conserveiras de Vigo** seguen a pleno rendemento.

Sociedade xeral (inclúe mellora sobre a muller na II República e Guerra Civil)

Reformas sociais e relixiosas

- **Reforma relixiosa:**
 - **Art. 26:** Peche dos colexios de xesuítas (8.000 relixiosos expulsados). Inventarios parroquiais (control de bens da Igrexa).
 - **Queima de conventos** en Madrid e Sevilla (maio de 1931): 12 edificios incendiados. O Goberno non intervéñe (Azaña di: "Prefiro que arda unha igrexa a que se derrube unha república").
- **Reforma militar:**
 - Unificación do exército. **Xeneral Mola** nomeado vicepresidente do Estado Maior (despois conspirador). **Franco** destinado a Canarias.
 - Academias militares clausuradas (Zaragoza).
- **Movementos sociais:**
 - **CNT-FAI:** 1,5 millóns de afiliados (anarquistas). **Colectivizacións** xerminais (pobos de Aragón e Andalucía).
 - **UGT:** 1 millón de afiliados (socialistas).
 - **CEDA:** 1 millón de afiliados (dereita católica, Gil Robles).
 - **Falange Española** (José Antonio Primo de Rivera, 1933): 10.000 afiliados.
- **Revolución de 1934:**

- **Asturias:** 30.000 mineiros, 1.500 mortos, Oviedo destruído. Execución de **Galán e García Hernández** (heroes republicanos).
- **Sevilla:** **Buenaventura Durruti** lidera insurrección anarquista.
- **Madrid:** Folga xeral, enfrontamentos.

Situación da muller na II República e Guerra Civil

- **II República (1931-1936):**
 - **Sufraxio feminino** (art. 36, 1931): As mulleres votan por primeira vez nas eleccións de 1933.
 - Debate: **Clara Campoamor** (deputada radical) defende o voto feminino. **Victoria Kent** (deputada radical-socialista) pide o aprazamento (teme que as mulleres voten ás dereitas).
 - **Matrimonio civil e divorcio** (Lei de 1932): Divorcio por mutuo acordo ou por petición dun cónxuxe (causa xusta). Igualdade de dereitos na familia.
 - **Acceso á universidade e profesións:** Primeiras avogadas (**Victoria Kent**), médicas, enxeñeiras. **María de Maeztu** (pedagoga).
 - **Participación política:** **Clara Campoamor**, **Margarita Nelken** (socialista), **Dolores Ibárruri** (**Pasionaria**).
- **Guerra Civil (1936-1939):**
 - **Bando republicano:**
 - **Milicianas:** **Marina Ginestà** (xove miliciana, icónica foto de 1936), **Lina Odena** (morta en combate).
 - As mulleres loitan nas fronteiras, ocupan postos de traballo (fábricas, hospitais, transporte público).
 - **Retagarda:** Organización de colectividadeas, aprovisionamento, refuxiados.
 - **Bando nacional:**
 - **Sección Feminina de Falange** (dirixida por **Pilar Primo de Rivera**): Relega a muller a labores asistenciais e domésticos ("a muller na casa").
 - **Servizo Social Feminino** (obrigatorio para as mulleres antes de casar ou traballar).
 - **Represión da muller republicana:**
 - **Encarceradas, depuradas, rapadas** (cabeza rapada e aceite de ricino para as mulleres consideradas desafectas).
 - **Trece Rosas** (13 mozas executadas en Madrid en 1939, membros das Mocidades Socialistas Unificadas).

Galiza no contexto social

- **Laicismo moderado:**
 - O **arcebispo de Santiago** (Goulburn) é exiliado temporalmente (1931) por negarse a aceptar a República. Logo retorna.
 - Non hai queimas de conventos en Galicia (a diferenza de Madrid e Sevilla).
- **Obreiros de Ferrol:**
 - **UGT e PSOE** teñen forte implantación nos estaleiros. **Folgas en 1934** (solidariedade coa revolución de Asturias). Represión.
- **Xornaleiros:**

- **FNTT** organiza a **Terra de Trasancos** (Ferrolterra) e a **Terra Chá**. Folgas de xornaleiros (1932, 1933).
- **Mulleres:**
 - Votan por primeira vez en 1933. Participación do 50% do censo feminino.
 - **Misteiras** (conserveiras) e **mariscadoras** seguen a loitar por mellores salarios.
- **Galicia republicana vs. conservadora:**
 - **A Coruña e Ferrol:** Maioría republicana e obreira (cidades “vermelhas”).
 - **Ourense e Lugo:** Maioría conservadora (CEDA, monárquicos). **Caciquismo** persistente.

Reforma, Medida e Resistencia (táboa)

Reforma	Medida	Resistencia
Militar	112 xenerais retirados, clausura da Academia de Zaragoza	Mola, Franco (conspiran desde 1932)
Agraria	IRYDA expropia 300.000 ha (de 6 millóns)	Latifundistas (boicot, especulación)
Relixiosa	Art. 26 (disolución da Compañía de Xesús)	Igrexa, CEDA (Gil Robles)
Autonomía	Estatutos de Cataluña (1932) e Galicia (1936, bloqueado)	Partido Radical (Lerroux), CEDA

Cultura xeral

- **Cultura laica:**
 - **Residencia de Estudiantes** (refundada pola JAE). **Misións Pedagóxicas** (1931-1936): **Federico García Lorca** dirixe La Barraca (teatro ambulante). Levaron cine, libros e conferencias a 2.000 pobos.
 - **Ateneo de Madrid:** 30.000 socios (conferencias de Azaña, Ortega, Unamuno).
- **Literatura:**
 - **Xeración do 27:** **Lorca** (Romanceiro xitano, 1928; Poeta en Nova York, 1930; Bodas de sangue, 1933). **Rafael Alberti** (Sobre los ángeles). **Vicente Aleixandre, Pedro Salinas, Jorge Guillén**.
 - **Literatura proletaria:** **César M. Arconada, José Díaz Fernández** (realismo social).
- **Cine:**
 - **Neorrealismo:** A aldea maldita (Florián Rey, 1930, adaptada ao sonoro en 1935).
 - **Surrealismo:** **Luis Buñuel** (Un chien andalou, 1929; L'Age d'or, 1930; Viridiana - xerminal).
- **Ciencia:**
 - **Severo Ochoa** (bolseiro da JAE, exiliado despois, premio Nobel 1959).
 - **Fundación Nacional de Investigacións Científicas** (1931).

Galiza no contexto cultural

- **Revista Nós** (1920-1936):

- Dirixida por **Vicente Risco, Ramón Otero Pedrayo, Florentino Cuevillas**. Defensa do galeguismo cultural e político.
- **Teatro galego:**
 - **Losada Diéguez**: O fillo da xente (1932). **Ramón Cabanillas**: A noite do ceo.
 - **Xogos Florais** reanudados en 1931 (A Coruña, Pontevedra).
- **Cineastas:**
 - **Fernando Varela Vigo** (documentalista). **José Gil** (cine en galego).
- **Literatura:**
 - **Álvaro Cunqueiro**: As outras fogueiras (1933, poemas). **Celso Emilio Ferreiro** (inicia a súa obra).
 - **Castelao**: debuxos e relatos curtos (Un ollo de vidro, 1932).
- **Institucións:**
 - **Seminario de Estudos Galegos (1923)**: Creado antes da República, apoiado por ela. Investiga a historia, lingua e etnografía galega.
 - **Real Academia Galega (1906)**: Normalización do idioma.